

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشگاه قم

دانشکده الهیات و معارف اسلامی

پایان نامه دوره دکتری تخصصی

عنوان

بررسی مبانی روابط بین الملل دولت اسلامی از منظر فقه

فریقین

استاد راهنما

دکتر محمدجواد حیدری خراسانی

استاد مشاور

دکتر محمدعلی راغبی

دکتر علیرضا ابراهیمی

نگارنده

علی دلفانی

تابستان ۱۳۹۴

«صورت جلسه دفاع از پایان نامه کارشناسی ارشد»

با تأییدات خداوند متعال و با استعانت از حضرت ولی عصر (عجل الله تعالی فرجه الشریف)

جلسه دفاعیه رساله دکتری آقای علی دلفانی رشته الهیات و معارف اسلامی

تحت عنوان: بررسی مبانی روابط بین الملل دولت اسلامی از منظر فقه فریقین

با حضور هیأت داوران در محل دانشگاه قم در تاریخ ..... تشکیل گردید. در این

جلسه رساله با نمره (به عدد.....، به حروف .....)، و با درجه ..... مورد

دفاع قرار گرفت

نام و نام خانوادگی	سمت	مرتبه علمی	امضاء
	استاد راهنما		
	استاد مشاور		
	استاد ناظر		
	استاد ناظر		
	نماینده کمیته تحصیلات تکمیلی		

مدیر امور آموزش و تحصیلات تکمیلی

نام و امضا

معاون آموزشی و پژوهشی دانشکده

نام و امضا

تقدیم به :

تمامی پویندگاه طریقت و علم و معرفت

تشکر و قدردانی

حمد و سپاس خدای را که توفیق کسب دانش و معرفت را به ما عطا فرمود. در اینجا بر خود لازم میدانم از تمامی اساتید بزرگوار، که در طول سالیان گذشته مرا در تحصیل علم و معرفت و فضائل اخلاقی یاری نموده‌اند تقدیر و تشکر نمایم.

از استاد گرامی و بزرگوار جناب آقای محمدجواد حیدری خراسانی که راهنمایی اینجانب را در انجام تحقیق، پژوهش و نگارش این رساله تقبل نمودند نهایت تشکر و سپاس را دارم.

از جناب آقای دکتر محمد علی راغبی و دکتر علیرضا ابراهیمی به عنوان مشاور که با راهنمایی خود مرا مورد لطف قرار داده اند کمال تشکر را دارم.

چکیده

این تحقیق در پی یافتن پاسخ این سؤال است که براساس چه اصول و مبانی، روابط و تعاملات دولت اسلامی با دولت‌های دیگر تعیین می‌گردد؟ با توجه به گسترده بودن مبانی و اصول روابط بین‌المللی دولت اسلامی، در این تحقیق تنها به بررسی برخی از مهمترین مبانی که در امر روابط بین الملل و ترسیم سیاست خارجی کاربرد و نقش بسزایی دارند و در قوانین بین‌المللی هم از اهمیت خاصی برخوردارند پرداخته شده است که از جمله این مبانی و اصول عبارتند از: ۱-قاعده نفی سبیل ۲-اصل لزوم قراردادها ۳-اصل همزیستی مسالمت‌آمیز ۴-اصل دعوت یا جهاد ۵-اصل مقابله به مثل. با بررسی‌های بعمل آمده و به استناد آنچه در متون فقهی شیعیان و اهل سنت آمده است، اسلام با بیان زیر بنا های روابط بین‌المللی، مکتب روابط بین الملل را، با اصولی متین و استوار ترسیم نموده، و در مقام اداره حکومت، نیاز های سیاست خارجی نظام اسلامی را پاسخ گفته و با اصل الزامی پذیرش قرار داد ها، نظام اسلامی را در متن صحنه سیاست جهانی حضور بخشیده است، و با قاعده ی لزوم قرارداد ها پایبندی دولت اسلامی به قرار داد هارا واجب ساخته و بدین سان اعتبار بین‌المللی دولت اسلامی را تضمین کرده است. در عین حال از گرایش این عرصه به سوی قرار داد های مذلت بار پیشگیری کرده و قاعده نفی سبیل را ضامن عزت و اعتبار و پشتوانه استقلال سرزمین های اسلامی قرار داده است. همچنین برخلاف دیدگاه برخی از اندیشوران اسلامی و مستشرقان که اصل در روابط دولت اسلامی را بر جنگ محوری معرفی کرده اند بنابر دلایل مقتضی که در این تحقیق آورده شده است، دقیقاً قضیه عکس آن چیزی است که آنها بیان داشته اند، زیرا اصل در روابط خارجی دولت اسلامی براساس صلح و همزیستی مسالمت‌آمیز استوار است و جنگ و جهاد حالت استثنایی است که فقط بنابر ضرورت و آن هم بعد از دعوت به صلح و همزیستی بعنوان آخرین دوا تحت عنوان جهاد دفاعی نه ابتدایی تجویز شده است، زیرا اسلام روابط مسلمانان با دیگران، بخصوص مخالفان را بر مسالمت و رفتار نیکو استوار میدانند و به بیان صریح قرآن هیچ گاه به پیروان خود اجازه قتل و کشتار مذاهب را نمی‌دهد و رابطه مسالمت آمیز با سایر دولت حتی دول غیراسلامی دارد و حتی مقابله به مثلی را که اسلام آن را جایز می‌داند تنها در صورت دفاع مشروع که یک ضرورت است، آن هم در حد مجاز و با رعایت عدالت و چهارچوب اصول و قواعد اخلاقی جایز دانسته شده است

کلید واژه: مبانی، روابط بین‌الملل، دولت اسلامی، فقه فریقین.

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	مقدمه
۴	بیان مسئله
۵	سوالات تحقیق
۵	سوال اصلی
۵	سوالات فرعی
۵	فرضیه های تحقیق
۶	پیشینه تحقیق
۸	ضرورت انجام تحقیق
۸	اهداف تحقیق
۹	روش تحقیق
۱۰	فصل اول: کلیات
۱۰	۱-۱- تعریف مبانی:
۱۱	۲-۱- فقه در لغت
۱۲	۳-۱- فقه در اصطلاح
۱۴	۴-۱- فقه سیاسی
۱۵	۵-۱- حقوق بین الملل
۱۶	۶-۱- حقوق بین الملل اسلامی
۱۷	۷-۱- روابط بین الملل
۱۸	۸-۱- رابطه فقه و روابط بین الملل
۱۸	۹-۱- تعریف لغوی دولت
۱۸	۱۰-۱- دولت در اصطلاح:
۱۹	۱۱-۱- دولت اسلامی
۲۱	۱۲-۱- سیر تاریخی روابط بین المللی اسلام
۲۳	۱۳-۱- مراحل تاسیس و تدوین حقوق بین الملل اسلامی

- ۱۳-۱-مرحله تکوین قواعد حقوق بین الملل ۲۳
- ۱۳-۲-مرحله تدوین فقه ۲۵
- ۱۳-۳-مرحله تدوین فقه سیاسی ۲۷
- ۱۳-۴-مرحله نوین در تدوین حقوق بین الملل اسلام ۲۸
- ۱۴-۱-منابع حقوق بین الملل اسلام ۲۹
- ۱۴-۱-۱-قرآن کریم ۲۹
- ۱۴-۱-۱-جایگاه قرآن در حقوق بین الملل معاصر: ۳۱
- ۱۴-۲-سنت ۳۲
- ۱۴-۲-۱-جایگاه سنت در حقوق بین الملل معاصر : ۳۴
- ۱۴-۳-اجماع ۳۴
- ۱۴-۴-عقل ۳۵
- ۱۴-۴-۲-جایگاه حکم عقل در حقوق بین الملل معاصر: ۳۶
- ۱۴-۵-عرف: ۳۷
- ۱۴-۵-۱-جایگاه عرف در حقوق بین الملل معاصر: ۳۸
- ۱۴-۶-احکام حکومتی ۳۸
- ۱۴-۶-۱-جایگاه حکم حکومتی در حقوق بین الملل معاصر: ۴۰
- ۱۴-۷-قیاس ۴۱
- ۱۴-۸-مصالح مرسله ۴۲
- ۱۴-۸-۱-جایگاه مصالح مرسله یا مصلحت در حقوق بین الملل معاصر: ۴۳
- ۱۵-۱-موضوع حقوق بین الملل اسلامی ۴۴
- ۱۵-۱-۱-مفهوم کشور ۴۴
- ۱۵-۲-۱-عوامل تشکیل دهنده کشور: ۴۶
- ۱۵-۱-۱-جمعیت: ۴۶
- ۱۵-۱-۲-حاکمیت ۵۰
- ۱۵-۱-۳-سرزمین ۵۱
- ۱۶-۱-جغرافیای سیاسی جهان از دیدگاه اسلام: ۵۲
- ۱۶-۱-۱-دارالاسلام ۵۲

- ۱۶-۲: دار الحرب ۵۵
- ۱۶-۳: جایگاه دارالاسلام و دارالحرب در دنیای معاصر: ۵۶
- ۱۶-۴- دارالذمه ۵۷
- ۱۶-۵- دارالعهد ۵۷
- ۱۶-۶- دارالامان ۵۷
- ۱۶-۷- دارالهدنه ۵۷
- ۱۶-۸- دارالحیاد ۵۸
- ۱۶-۹- دارالموادعه ۵۸
- ۱۶-۱۰- دارالصلح ۵۸
- ۱۷-۱- اسلام و شناسایی دولت ها و حکومت ها ۵۸
- ۱۷-۱-۱- تعریف شناسایی ۵۹
- ۱۷-۲- اقسام شناسایی ۵۹
- ۱۷-۳- شناسایی از دیدگاه اسلام ۶۰
- ۱۷-۴- آثار حقوقی شناسایی ۶۴
- ۱۷-۵- جایگاه شناسایی دولت ها و حکومت ها در عصر حاضر: ۶۵
- فصل دوم: اصل لزوم قرار داد ها و جایگاه آن در روابط بین الملل ۶۶
- ۱-۲- جایگاه اصل لزوم قرار داد ها در اسلام ۶۷
- ۲-۲- جایگاه قرار داد های بین المللی در اسلام ۷۳
- ۲-۳- انواع قرار داد های بین المللی در اسلام ۷۵
- الف: قرار داد های بین المللی معین: ۷۵
- ب: قرارداد های بین المللی نامعین: ۷۶
- ۴-۲- شرایط صحت قرارداد های بین المللی ۸۰
- ۴-۲-۱- شروط صحت عقود بین المللی معین ۸۰
- ۴-۲-۲- شروط صحت عقود نامعین ۸۲
- ۵-۲- شرایط فسخ قرارداد های بین المللی از جانب دولت اسلامی ۸۳
- ۵-۲-۱- خیانت و نقض قرارداد از طرف مقابل ۸۳
- ۵-۲-۲- احتمال خیانت و نقض پیمان ۸۴

- ۳-۵-۲- حفظ منافع و مصالح دولت اسلامی ۸۵
- ۴-۵-۲- تغییر دولت یا تغییر اوضاع و احوال سیاسی ۸۷
- ۵-۵-۲- تعهدات حاکمان جور در حکومت های اسلامی ۸۸
- ۶-۲- جایگاه عناوین ثانویه در فسخ قرار داد های بین المللی ۸۸
- ۱-۶-۲- اصحت قرار داد بین المللی بر اساس ضرورت ۸۸
- ۲-۱-۶-۲- رفع ضرورت پس از انعقاد پیمان ۸۹
- ۳-۱-۶-۲- انکشاف عدم وجود ضرورت قبل از انعقاد پیمان ۹۰
- ۲-۶-۲- تزاحم اصل لزوم وفای به عهود با مصلحت ۹۰
- ۳-۶-۲- تزاحم اصل لزوم وفای به عهود با نفی سبیل ۹۱
- ۷-۲- وجوه افتراق فریقین در خصوص قاعده اصل لزوم ۹۳
- ۸-۲- قلمرو اصل لزوم در قراردادهای بین المللی ۹۵
- جمع بندی ۹۷
- فصل سوم: قاعده نفی سبیل و جایگاه آن در روابط بین الملل ۹۸
- ۱-۳- مفاد و دلایل قاعده نفی سبیل ۱۰۰
- ۱-۱-۳- آیات قرآن ۱۰۱
- ۲-۱-۳- روایات ۱۰۲
- ۳-۱-۳- اجماع ۱۰۳
- ۴-۱-۳- حکم عقل ۱۰۵
- ۲-۳- جایگاه قاعده نفی سبیل در اسلام ۱۰۵
- ۳-۳- جایگاه قاعده نفی سبیل در فقه سیاسی ۱۰۶
- ۴-۳- جایگاه قاعده نفی سبیل در روابط بین الملل ۱۰۹
- ۱-۴-۳- رابطه صلح آمیز با کفار از نگاه اسلام ۱۱۱
- ۲-۴-۳- قاعده عسر و حرج ..... Error! Bookmark not defined.
- ۳-۴-۳- اصل مصلحت ..... Error! Bookmark not defined.
- ۴-۴-۳- توجه به مقصد های شریعت ۱۱۳
- ۱-۴-۴-۳- جهانی بودن رسالت پیامبر(ص) ۱۱۳
- ۲-۴-۴-۳- عزت اسلامی ۱۱۴

۱۱۵.....	۳-۴-۴-۳- دادخواهی و عمل گرایی فعال و مثبت
۱۱۷.....	۳-۵- مستثنیات قاعده نفی سبیل در روابط بین الملل
۱۱۷.....	۳-۵-۱- تزامم اصل نفی سبیل با اصل مصلحت
۱۱۹.....	۳-۵-۲- تزامم قاعده نفی سبیل با عسر و حرج
۱۲۲.....	۳-۵-۳- تزامم قاعده نفی سبیل با اصل وفای به عهد
۱۲۳.....	۳-۶- جایگاه نفی سبیل در حمایت از مستضعفان جهان
۱۲۵.....	۳-۷- وجوه افتراق شیعه و سنی در خصوص قاعده نفی سبیل
۱۳۳.....	جمع بندی
۱۳۵.....	فصل چهارم: اصل دعوت یا جهاد و جایگاه آن در روابط بین المللی
۱۳۸.....	۴-۱- جایگاه و فلسفه جهاد در حقوق بین الملل اسلامی
۱۳۹.....	۴-۱-۱- آیات قرآن
۱۴۸.....	۴-۱-۲: روایات
۱۵۱.....	۴-۱-۳: سیره رسول خدا (ص)
۱۵۳.....	۴-۲- جایگاه و ماهیت دعوت در حقوق بین المللی اسلام
۱۵۴.....	۴-۲-۱- آیات قرآن
۱۵۶.....	۴-۲-۲- سیره پیامبر اکرم (ص)
۱۵۷.....	۴-۲-۳: دیدگاه فقها
۱۶۰.....	۴-۳- آثار وجوب دعوت قبل از جهاد در روابط بین الملل
۱۶۰.....	۴-۳-۱- اختصاص بخشی از سهم مولفه قلوبهم به کفار
۱۶۱.....	۴-۳-۲- اصل احسان و نیکوکاری
۱۶۲.....	۴-۳-۳- عقد ذمه
۱۶۴.....	۴-۳-۴- عقد امان
۱۶۵.....	۴-۴- وجوه افتراق فریقین در خصوص اصل جهاد یا دعوت
۱۶۶.....	جمع بندی
۱۶۷.....	فصل پنجم: اصل همزیستی مسالمت آمیز و جایگاه آن در روابط بین الملل
۱۶۸.....	۵-۱- مفاد اصل همزیستی مسالمت آمیز در روابط بین الملل
۱۶۹.....	۵-۲- ماهیت اصل همزیستی مسالمت آمیز در روابط بین الملل

- ۳-۵- تاریخچه ی همزیستی مسالمت آمیز در حقوق بین الملل..... ۱۷۳
- ۴-۵- مدارک اصل همزیستی مسالمت آمیز در حقوق بین الملل اسلامی..... ۱۷۵
- ۱-۴-۵- همزیستی مسالمت آمیز در روابط بین الملل از منظر قرآن..... ۱۷۵
- ۲-۴-۵- همزیستی مسالمت آمیز در روابط بین الملل از منظر روایات..... ۱۷۷
- ۵-۵- دیدگاه اصالت جنگ و قتال در روابط بین الملل اسلام..... ۱۸۴
- ۶-۵- دیدگاه اصالت صلح و همزیستی مسالمت آمیز در روابط بین الملل اسلام..... ۱۸۶
- ۷-۵- مصادیق اصل همزیستی مسالمت آمیز در روابط بین الملل..... ۱۸۷
- ۱-۷-۵: اصل عدم مداخله در امور داخلی سایر دولت ها:..... ۱۸۷
- ۱-۱-۷-۵- مبانی اصل عدم مداخله از نظر سازمان ملل متحد:..... ۱۸۸
- ۳-۱-۷-۵- مبانی مداخله بشر دوستانه در حقوق بین الملل:..... ۱۸۹
- ۴-۱-۷-۵- اصل عدم مداخله از دیدگاه حقوق بین الملل اسلام..... ۱۹۱
- ۵-۱-۷-۵- مستثنیات اصل عدم مداخله در حقوق بین الملل اسلام:..... ۱۹۲
- ۶-۱-۷-۵- مبانی اصل حمایت از مستضعفین از دیدگاه حقوق اسلام:..... ۱۹۴
- ۲-۷-۵: اصل حکمیت حل مسالمت آمیز اختلافات بین المللی:..... ۱۹۷
- ۱-۲-۷-۵- عوامل اختلافات بین المللی:..... ۱۹۸
- ۲-۲-۷-۵- جایگاه حکمیت در نظام حقوقی اسلام:..... ۱۹۹
- ۳-۲-۷-۵- حکمیت راه حل قضایی است یا سیاسی؟..... ۱۹۹
- ۳-۲-۷-۵- مورد کاربرد حکمیت از دیدگاه حقوق اسلام..... ۲۰۰
- ۴-۲-۷-۵- نقش حکمیت در حقوق بین الملل اسلام..... ۲۰۰
- ۸-۵- محورهای همزیستی مسالمت آمیز در روابط بین المللی..... ۲۰۱
- ۱-۸-۵- ترویج اخوت بشری و مساوات انسانی..... ۲۰۱
- ۲-۸-۵- مبارزه با استعمار..... ۲۰۲
- ۳-۸-۵- پایبندی به پیمان و قرار دادها..... ۲۰۲
- ۴-۸-۵- پرهیز از جدال دینی..... ۲۰۳
- ۹-۵- وجوه افتراق فریقین در خصوص اصل همزیستی مسالمت آمیز..... ۲۰۴
- جمع بندی..... ۲۰۵
- فصل ششم: اصل مقابله به مثل و جایگاه آن در روابط بین الملل..... ۲۰۶

۲۰۷	۱-۶- مفهوم قاعده مقابله به مثل در حقوق اسلام.....
۲۰۸	۲-۶- جایگاه اصل مقابله به مثل در حقوق اسلام.....
۲۰۹	۳-۶- انواع مقابله به مثل در حقوق اسلام.....
۲۱۰	۴-۶- حدود و ضوابط مقابله به مثل از دیدگاه حقوق اسلام.....
۲۱۲	۱-۴-۶- هدایت قبل از مقابله به مثل.....
۲۱۳	۲-۴-۶- تذکر و پند و اندرز قبل از مقابله به مثل.....
۲۱۴	۳-۴-۶- رعایت اخلاق و ادب در مقابله به مثل.....
۲۱۵	۵-۶- مستندات قاعده مقابله به مثل از منظر حقوق اسلام.....
۲۱۷	۲-۵-۶- روایات.....
۲۱۹	۳-۵-۶- حکم عقل.....
۲۱۹	۶-۶- مقابله به مثل در روابط بین الملل.....
۲۲۰	۷-۶- جایگاه قاعده مقابله به مثل در حقوق اسلام.....
۲۲۱	۱-۷-۶- جایگاه قاعده مقابله به مثل در حقوق داخلی اسلام.....
۲۲۱	۲-۷-۶- جایگاه قاعده مقابله به مثل در حقوق بین الملل اسلامی.....
۲۲۲	۸-۶- جایگاه قاعده مقابله به مثل در روابط بین الملل.....
۲۲۳	۹-۶- وجوه افتراق فریقین در خصوص وجوب مقابله به مثل.....
۲۲۶	جمع بندی.....
۲۲۷	نتیجه گیری.....
۲۲۹	فهرست منابع.....

مقدمه

قرآن مجید و سنت دو منبع اصلی اجتهاد، استنباط و تفهیم دینی همه مسلمانان است و کلیه فرق اسلامی این دو منبع اصیل را مبنای دیانت خویش به شمار می آورند و همواره در تلاشند به این دو الگو و اسوه حسنه و راهکار های نورانی آنها اقتدا کنند، بدیهی است با توجه به جنبش بیداری و خیزش های اسلامی در چند دهه اخیر و بویژه با ظهور انقلاب اسلامی ایران، ضرورت احیای اسلام و سنت نبوی و علوی و کاربردی کردن این آموزه های اصیل دینی بخصوص در مباحث دولت و نظام سیاسی اسلام اهمیتی فراوان یافته است، امروزه مسلمانان با توجه به نیاز های روز افزون و مقتضیات جدید، با عطش بسیار افزون تری به تفحص در منابع قرآنی و روایی می پردازند و سعی دارند تا حد ممکن، الگو های مختلف حیات سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی خود را از این منابع اخذ کنند.

موضوع سیاست خارجی و روابط بین الملل دولت اسلامی نیز از این گونه موضوعات با اهمیت است که تحقیق حاضر در پی آن است که به مهم ترین اصول و قواعد فقهی که در روابط بین الملل دولت اسلامی جنبه زیر بنایی داشته و اهداف سیاست های دولت اسلامی را در روابط خارجی تبیین می کند در حد وسیع به بحث و بررسی بپردازد.

البته این اصول و قواعد که در روابط بین الملل دولت اسلامی از آنها بحث شده است قواعد جدیدی نیستند بلکه قواعدی هستند که همواره از صدر اسلام تا کنون به شکل های مختلف مورد بحث بوده اند، اما کاربرد آنها تنها در حوزه مسائل فردی بوده است و کاربرد آنها در امور عمومی دولت اسلامی که بر ترسیم خط مشی و سیاست خارجی دولت اسلامی موثر می باشند نادیده گرفته شده در حالی که بیشتر این اصول و قواعد، کلی و فراگیر بوده و علاوه بر این که احکام اشخاص را در مسائل مختلف مشخص می کند تکالیف کلان جامعه را هم روشن می نمایند که از جمله این تکالیف کلان، بحث سیاست خارجی در تنظیم روابط بین الملل دولت اسلامی است. که از اهمیت خاصی برخوردار است، زیرا ما در دورانی زندگی می کنیم که ارتباطات، جهان را به صورت دهکده ای در آورده و بسیاری از مرزها را از خاصیت و تاثیر انداخته و فاصله های جغرافیایی را هم کمرنگ ساخته و روابط سیاسی، فرهنگی، اقتصادی و اجتماعی را با صورت یک واقعیت گریزناپذیر برای دولت ها از جمله دولت اسلامی در آورده است

بنابراین تنظیم روابط دولت اسلامی به گونه‌ای که هم فلسفه‌ی جهان شمولی آن را تحقق بخشد و هم عزت است اسلامی را تضمین نماید از ضروریات دولت اسلامی محسوب می‌شود. دستیابی به چنین اهدافی از رهگذر روابط خردگرایانه حاصل می‌شود و به فهم و درایت و تیز هوشی و موقعیت‌شناسی کارگزاران سیاست خارجی بستگی دارد که میبایست از ویژگی‌هایی چون خردگرایی، هوشمندی، ژرف اندیشی و نکته‌سنجی برخوردار باشند، زیرا ما خواه نا خواه با کشورهای دنیا روابطی داریم و اسلام نیز به عنوان دین جهانی مارا به حضور در صحنه سیاست جهانی امر می‌کند و انزواگرایی و رهبانیت را نه می‌پسندد و نه می‌پذیرد. بنابراین باید پویاترین و کارآمدترین روابط را با کشورهای مختلف دنیا برقرار سازیم، روابطی که علاوه بر حفظ حضورمان در صحنه‌ی سیاست جهانی، استقلال، عزت و منافع ملی را تضمین کند. چنین روابطی با چنان دستاوردهایی جز بر پایه‌ی تعالیم انسان‌ساز اسلام و ملاک‌ها و معیارهای عزت آفرین آن میسر نخواهد شد. بنابراین لازمه‌ی تحقق این امر مستلزم آشنایی با ملاک و معیارها و آگاهی از اصولی است که آیین مقدس اسلام جهت پی‌ریزی چنین روابطی ارائه می‌کند، بر همین اساس بحث در خصوص اصول و مبانی روابط بین‌الملل دولت اسلامی از منظر فقه بسیار ضروری و با اهمیت به نظر می‌رسد.

در این تحقیق بعد از بیان سخنی کوتاه تحت عنوان مقدمه به بحث و بررسی کلیات و مفاهیم تحقیق پرداخته شده و بعد از آن به دلیل گسترده بوده مبانی دولت اسلامی در روابط بین‌الملل و گستردگی بحث در خصوص هر یک از این مبانی، تنها به بررسی برخی از مهم‌ترین این مبانی که در امر روابط بین‌الملل و ترسیم سیاست خارجی کاربرد و نقش بسزایی دارند و در قوانین بین‌المللی هم از اهمیت خاصی برخوردارند پرداخته شده است که از جمله این مبانی و اصول عبارتند از: ۱- قاعده لزوم ۲- قاعده نفی سبیل ۳- اصل دعوت یا جهاد ۴- اصل همزیستی مسالمت آمیز ۵- قاعده مقابله به مثل .

هدف از انتخاب پنج اصل مذکور این است که اولاً این اصول و قواعد در استحکام روابط دولت اسلامی با سایر دولت‌ها از جایگاه ویژه‌ای برخوردارند. ثانیاً این اصول و قواعد در حقوق بین‌الملل معاصر جز مبانی بنیادین حقوق بین‌الملل شمرده می‌شوند. به عبارت دیگر محتوای مبانی عملی دولت اسلامی در زمان صلح و جنگ اساساً بر این اصول استوار می‌باشد و از طرف دیگر در حقوق بین‌الملل معاصر چه از لحاظ عرفی و

چه در شکل معاهدات بین المللی این اصول و قواعد تاثیرات عمده ای بر تنظیم روابط تابعان حقوق بین الملل معاصر دارند.

در این تحقیق هر یک از این اصول و مبانی در یک فصل جداگانه ای پس از بیان مفاهیم و جایگاه هر قاعده و بررسی دلایل فقهی آنها، از دیدگاه فقهای شیعه و سنی و بیان وجوه افتراق و اشتراک آنها به تطبیق هر یک از آنها با قوانین و حقوق بین الملل و موارد کاربرد آنها در روابط بین الملل پرداخته شده است و در نهایت هر فصل به جمع بندی این اصول و مبانی پرداخته شده است.

بیان مسئله

واقعیت‌های حاکم بر زندگی بشر، هر چند نامطلوب و غیرقابل قبول باشد، اما قابل انکار نیستند و در هر نظام حقوقی باید برای شرایط بوجود آمده از این واقعیت‌ها چاره‌ای اندیشیده شود، زیرا تنها از رهگذر حل مشکلات ناشی از این شرایط است که میتوان به آرمان‌های دور دست جامعه عمل پوشانید. حال در شرایطی که مردم جهان به تفرقه-های ناشی شده از عوامل مختلف تن در داده و به وحدت و یکپارچگی دست نیافته است و جامعه بشری به صورت خانواده‌های بزرگ و تحت پوشش استقلال و حاکمیت ملی به ملت‌های کوچک و بزرگ تقسیم شده است و جغرافیای زمین به ده‌ها منطقه کوچک و بزرگ و جدا از یکدیگر و مستقل تقسیم گردیده است، این سوال مطرح است که دولت اسلامی در خصوص روابط فی ما بین این کشورها و ملت‌ها چه اندیشیده است؟ و در این مرحله از ضرورت برای تامین صلح عادلانه و امنیت مردم جهان و بالاخره عبور از این گذرگاه و حرکت به سوی جامعه‌ی ایده‌آل واحد جهانی، بایستی براساس چه اصول و مبانی، روابط و تعاملات خود را با دیگر دولت‌ها اعم از مسلمان و غیرمسلمان برقرار کند؟ همچنین آیا دولت اسلامی باید از اصول و مبانی ویژه‌ای که در اسلام وجود دارد پیروی کند و سیاست خارجی خود را براساس چنین اصولی سامان دهد؟ یا اینکه دولت اسلامی در شرایط کنونی بایستی بدون اینکه ارزش‌های دینی خود را در سیاست خارجی دخالت دهد، اهداف و مصالح خود را با استفاده از ابزارهای متعارف بین‌المللی دنبال کند؟

در این تحقیق سعی بر آن است که به مهم‌ترین اصول و مبانی روابط بین‌الملل دولت اسلامی پرداخته شود تا مشخص گردد که آیا دولت اسلامی براساس این اصول و مبانی می‌تواند روابط خود را با دیگر دولت‌ها حفظ کند یا خیر؟ و در نهایت اگر کاستی یا تعارضی با قوانین نوین بین‌المللی وجود دارد چه اقداماتی بایستی به عمل آید؟

سوالات تحقیق:

سوال اصلی:

۱- مهم ترین مبانی دولت اسلامی در روابط بین الملل چگونه بر مناسبات بین المللی آن تاثیر گذار است؟

سوالات فرعی:

- ۱- اصل لزوم قرار داد ها چه تاثیراتی بر روابط بین الملل دولت اسلامی دارد؟
- ۲- قاعده نفی سبیل چگونه روابط بین الملل دولت اسلامی را تنظیم می کند؟
- ۳- در روابط بین الملل دولت اسلامی اصل بر دعوت است یا جهاد؟
- ۴- نسبت قاعده مقابله به مثل و اصل همزیستی مسالمت آمیز در روابط بین المللی دولت اسلامی چگونه قابل تبیین است؟

فرضیه های تحقیق:

فرضیه اصلی:

۱. مبانی عمده دولت اسلامی یعنی قاعده لزوم، قاعده نفی سبیل، اصل دعوت یا جهاد، اصل همزیستی مسالمت آمیز و قاعده مقابله به مثل؛ روابط دولت اسلامی با سایر ملت ها را تنظیم نموده و اساسا با مقررات حقوق بین الملل معاصر تفاوت چندانی ندارند.

فرضیه های فرعی:

- ۱- پایداری به اصل لزوم قرار داد ها در روابط بین المللی از منظر دولت اسلامی موجب ثبات در روابط و تحکیم اعتماد متقابل و دست یابی به اهداف مشترک می باشد.
- ۲- قاعده نفی سبیل در روابط بین المللی دولت اسلامی موجب عدم تسلط بیگانگان و حفظ استقلال و بیضه ی اسلام می شود.
- ۳- در روابط بین المللی دولت اسلامی اصل بر دعوت است و جهاد حالتی استثنایی است که تنها در شرایط خاص تجویز می گردد.
- ۴- مقابله به مثل و اصل همزیستی مسالمت آمیز در روابط بین المللی دولت اسلامی اساسا از مبانی و نتایج مشترکی برخوردار می باشند.

پیشینه تحقیق

نظر به اینکه روابط بین الملل اسلامی از جمله مسایلی است که اخیراً در محافل و مجامع علمی در زمینه سیاست خارجی اسلامی مورد توجه قرار گرفته است، در متون تفسیری، روایی و فقهی قدیم به طور مشخص بحثی تحت عنوان مبانی روابط بین الملل مطرح نشده است؛ اما با توجه به ارزش خاصی که اسلام برای روابط خارجی قائل است فقهای اسلام از همان ابتدای حکومت اسلامی بحث روابط با سایر ملت ها را در لابلاي بحث های دیگر از قبیل: جهاد، قصاص، دیات، حدود، ولایات، مکاسب، امر به معروف و نهی از منکر، استیمان و غیره مطرح کرده اند. همچنین با بررسی های به عمل آمده از متون معاصر تحقیقی که دقیقاً تحت عنوان بررسی مبانی روابط بین الملل دولت اسلامی از منظر فریقین، مشاهده نگردید، اما تحقیقاتی که تا حدودی می توان گفت به نحوی ارتباط با تحقیق مذکور دارند انجام گرفته که به چند نمونه از آن به شرح ذیل اشاره می شود:

۱. بهزادی، حمید، اصول روابط بین الملل و تحولات آن در اسلام، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، ۱۳۵۱، شماره ۱۲.
۲. بهزادی، حمید، روابط بین المللی اسلام در دوره امپراطوری عثمانی، نشریه دانشکده حقوق و علوم انسانی، دانشگاه تهران، شماره ۱۲، زمستان ۱۳۵۱.
۳. جعفری لنگرودی، محمد جعفر، ترمینولوژی حقوق، تهران، بنیاد راستار، ۱۳۶۳.
۴. جعفری لنگرودی، محمد جعفر، مکتب های حقوقی در حقوق اسلام، ج ۱، تهران، انتشارات ابن سینا، ۱۳۵۳.
۵. جلال الدین، فارسی، حقوق بین الملل، تهران شرکت انتشار، ۱۳۴۴.
۶. جوادی آملی، آیت الله، روابط بین الملل در اسلام، چاپ اول، قم، انتشارات اسراء، ۱۳۸۸.
۷. حمیدالله، محمد، حقوق روابط بین الملل در اسلام، ج ۱، ترجمه و تحقیق سید مصطفی محقق داماد، تهران، مرکز نشر علوم اسلامی، ۱۳۷۳.
۸. حمیدالله، محمد، رسول اکرم در میان جنگ، ترجمه سید غلامرضا سعیدی، تهران، انتشارات محمدی، ۱۳۶۵.

۹. خدوری، مجید، **جنگ و صلح در قانون اسلام**، ترجمه غلامرضا سعیدی، تهران، انتشارات اقبال و شرکاء، ۱۳۳۵.
۱۰. خدوری، مجید، **حقوق در اسلام**، ترجمه زین العابدین رهنما، تهران، چاپخانه اقبال، ۱۳۶۶.
۱۱. خلیلیان، خلیل، **حقوق بین الملل اسلامی**، چاپ نهم، تهران، انتشارات دفتر نشر و فرهنگ اسلامی، ۱۳۸۲.
۱۲. خلیلیان، خلیل، **حقوق بین الملل اسلامی**، چاپ نهم، تهران، انتشارات دفتر نشر و فرهنگ اسلامی، ۱۳۸۲.
۱۳. الزحیلی، وهبه، **الفقه الاسلامی و ادلته**، ج ۴، دمشق انتشارات دارالفکر، بی تا.
۱۴. الزحیلی، وهبه، **آثار الحرب فی الاسلام**، چاپ سوم، دمشق، انتشارات دارالفکر، ۱۴۰۴ ق.
۱۵. سلیمی، عبدالحکیم، **نقش اسلام در توسعه ی حقوق بین الملل**، قم انتشارات موسسه آموزشی پژوهشی امام خمینی، ۱۳۸۲.
۱۶. سید قطب، **اسلام و صلح جهانی**، ترجمه زین العابدین قربانی و هادی خسرو شاهی، تهران، نشر فرهنگ اسلامی، ۱۳۶۸.
۱۷. شریعتی، روح الله، **حقوق و وظایف غیرمسلمانان در جامعه اسلامی**، قم، بوستان کتاب، ۱۳۸۱.
۱۸. صرامی، سیف الله، **جایگاه قاعده نفی سبیل در سیاست های کلان نظام اسلامی** فصلنامه حکومت اسلامی، سال هشتم، شماره ۳۰، زمستان، ۱۳۸۲.
۱۹. ضیایی بیگدلی، محمد رضا، **حقوق بین الملل عمومی**، چاپ شانزدهم، تهران، کتابخانه گنج دانش، ۱۳۸۱.
۲۰. عمید زنجانی، عباسعلی، **فقه سیاسی**، ج ۲ و ۳، چاپ سوم، تهران، انتشارات امیر کبیر، ۱۳۷۳.
۲۱. عمید زنجانی، عباسعلی، **فقه سیاسی**، حقوق تحقیقات بین المللی و دیپلماسی در اسلام، چاپ اول، تهران، انتشارات وزارت امور خارجه، ۱۳۷۹.
۲۲. عمید زنجانی، عباسعلی، **فقه سیاسی**، حقوق تعهدات بین المللی و دیپلماسی در اسلام، ج ۳، تهران، انتشارات سمت، ۱۳۷۹.